

льні приписи не відповідають суспільним відносинам. Тому можна з впевненістю стверджувати, що для вітчизняної юридичної науки настав революційний час – час зміни наукової парадигми (науково-дослідної програми). Хоча наукове співтовариство буде заперечувати прогресивні ідеї, намагаючись всебічно захистити «жорстке ядро» (нормальну науку), але молоді науковці зроблять свою справу.

Бібліографічні посилання

1. Кун Т. Структура наукових революцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://litopys.org.ua/kuhn/kuhn.htm>.
2. Гусев Д.А. История философии. – М., 2004.
3. Скакун О.Ф. Теория государства и права / Пер. з рос. – Х., 2001.
4. Лакатос И. История науки и ее рациональные реконструкции // Структура и развитие науки. – М., 1978.

Надійшла до редакції 07.06.2012

Ю.О. Легеза

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 342.2 + 340.12

ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ ЯК ЗМІСТ ЇЇ СУТНОСТІ

Проаналізовано проблеми визначення сутності держави, охарактеризовано методологічні підходи до розуміння функцій держави, зроблено спробу систематизувати теоретико-правові погляди на розуміння функціонального призначення сучасної держави в умовах світових глобалізаційних процесів.

Ключові слова: *держава, сутність, функції держави*

Анализируются проблемы определения сущности государства, характеризуются методологические подходы к пониманию функций государства, систематизируются теоретико-правовые взгляды на понимание функционального предназначения современного государства в условиях мировых глобализационных процессов.

Ключевые слова: *государство, сущность, функции государства.*

In the article the author analyses the definitions of state, characterizes the definitions of the state's functions, systems the theoretical-law understanding of the functions' of modern state in the conditions in the global process of the world.

Keywords: *state, determination, the state's functions.*

Постановка проблеми. Процес реформування української держави обумовлює необхідність поглибленого вивчення існуючих у сучасному світі державних реалій, які досі не отримали комплексної те-

оретико-правової оцінки. Актуальність визначення сутності держави пояснюється об'єктивними соціально-економічними та політичними причинами. Реформування української держави неможливо без врахування досвіду розбудови зарубіжних держав. У сучасному світі, що перебуває у процесі глобалізації, відбувається розвиток держави як способу існування суспільства, як найбільш вагомої політичної організації. Це веде до необхідності визначення методологічних шляхів дослідження функціональної сутності сучасної держави для прогнозування шляхів її розвитку та подальшого становлення.

Держава залишається за своєю сутністю єдиною формою організації суспільних відносин, яка за тисячоліття свого існування довела свою спроможність організовувати діяльність із забезпечення інтересів як окремих осіб, так і всього соціуму в цілому. Чи модифікаційні та трансформаційні процеси, які постійно відбуваються у державі, змінюють її сутність? Безперечно, відбувається постійне переосмислення сутності держави, її функції, робляться спроби прогнозування її розвитку: це і ідеї розбудови світової федерації [1, с. 326], і ідеї абсолютного заперечення формування світової держави і права в умовах глобалізації [2, с. 3-12.]

Отже, актуалізація цієї наукової проблематики пов'язана з тим, що сьогодні процеси глобалізації суттєво впливають на функції держави, на вибір пріоритетів її діяльності. У літературі досить обґрунтовано акцентується увага на тому, що під впливом процесів світової інтеграції змінюються характер і зміст державної діяльності [3, с. 130-131]. В умовах глобалізації в сучасній державі не тільки модернізуються існуючі, але й виникають нові функції. Глобалізація суттєво впливає на зміст і реалізацію зовнішніх функцій держави.

М. В. Черноголовкін справедливо підкреслював, що функції держави, які відображають її сутність, характеризують її діяльність, при цьому дана характеристика розкриває як політичну природу, так і предметний зміст її діяльності [4, с. 7-8]. На підтримку такої позиції В.Д. Ткаченко зазначав, що поняття «основний напрямок діяльності» дозволяє виокремити функції із множини різних проявів державної діяльності як найбільш широкі і загальні за обсягом. Відповідно, функціями визнаються такі напрямки діяльності, які мають своїм об'єктом широке коло схожих суспільних відносин в окремих сферах суспільного життя (політика, економіка, соціальна сфера та ін.); є комплексними за своїм змістом і структурою; є одним з вирішальних напрямків впливу держави на суспільні відносини всередині країни або за її межами; здійснюються всіма або багатьма ланками державного апарату [5, с. 75-76].

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Для теорії держави і права категорія «функції держави» є

фундаментальною проблемою у загальній теорії держави і права, при цьому воно відрізняється складністю, оскільки пов'язані з ним питання традиційно характеризуються певною невизначеністю, що породжує жваві наукові дискусії. Так чи інакше, будь-який аспект теорії та практики державотворення виявить певний зв'язок з питанням про функції держави. Наприкінці радянської епохи теорія функцій держави вважалася однією з найбільш розроблених в юридичній науці [4; 7; 8; 9; 10], що обумовило певну втрату інтересу до неї з боку науковців.

Однак демократичні перетворення середини 80-х - початку 90-х років сприяли поновленню уваги до цієї проблеми, при цьому особлива увага повинна бути приділена необхідності визначення сутності держави як результату реалізації її функцій.

Метою цієї статті є спроба автора на основі методологічного аналізу різних інтерпретацій понять «функції держави» та «сутність держави» запропонувати власний підхід до розуміння цієї загальнотеоретичної категорії, який би відповідав сучасним потребам розвитку вітчизняної юридичної науки.

Виклад основного матеріалу. У літературі питання визначення сутності функцій держави є одним з центральних. Так, В.М. Корельський, В.Д. Перевалов та інші автори зазначають, що сутність держави визначається змістом її призначення та функціонування [11, с. 121]. Так само В.В. Лазарєв характеризує функції держави як головні напрямки її діяльності, які виражають сутність та соціальне призначення держави у суспільстві [12, с.333].

Сучасне державознавство певною мірою ототожнює сутність держави з завданнями та функціями її діяльності. В такому аспекті завдання держави визначають зміст її діяльності, а функції – засоби її реалізації [5, с. 75-76; 13, с. 82; 14, с. 7].

Професор Ф.М. Раянов визначає сутність держави як спрямованість її соціального призначення, тобто інтерпретація інтересів суспільних сил у діяльності політичної влади, що функціонує (домінує) у державі [15, с. 154]. І надалі дослідник підкреслює, що держава повинна відображати інтереси всього суспільства та обслуговувати весь соціум, оптимально ним керуючи [15, с. 160].

Такою, що заслуговує на увагу, є думка професора Р.А. Ромашова, який зазначає, що практично будь-яка держава реалізує свою загальносоціальну сутність в умовах надзвичайних ситуацій (війна, стихійно лихо тощо). У ситуаціях подібного роду об'єднання всіх членів суспільства обумовлено необхідністю подолання небезпеки [16, с. 45]. Ця думка є певною мірою похідною, зокрема, від положень, проголошених ще Томасом Гоббсом, який вважав, що головною метою існування держави є забезпечення безпеки заради «щасливого життя народу» [17, с. 124].

Професор М.І. Байтин поглиблює розуміння сутності держави і визначає її як «знаряддя соціального компромісу», яке відповідає рівню розвитку демократії, характеризується ідеологічним плюралізмом, гласністю, багатопартійністю, вільними виборами, розподілом влад, верховенства закону, охороною прав та свобод особи, наявністю авторитетного та незалежного суду тощо [18, с. 312].

Багато мислителів намагалися зрозуміти, чим саме є держава, чому вона виникла, яка її природа і сутність. Марк Туллій Цицерон визначав державу як «благо народу» [19, с. 12]; грецький філософ Платон міркував про державу «ідеальну та справедливу» [20, с. 79]; соціалістичний утопіст Т. Мор стверджував, що «держава – це змова багатих проти бідних», заперечуючи взагалі необхідність її існування [21, с. 56]; І. Кант вважав, що держава – це множинність людей, підвладних правовим законам [22, с. 400]; Г. Гегель обґрунтовано доводив, що держава реалізується через досягнення загального інтересу, який є уособленням конкретної свободи окремого індивідуума та сім'ї [22, с. 428-429].

Питання функцій держави є предметом активних теоретичних пошуків вчених починаючи з кінця ХІХ сторіччя і активізується в сучасній ситуації розбудови держави в умовах євроінтеграційного процесу. Наприклад, Мішель Кроз'є у трактаті «Современное государство – скромное государство. Другая стратегия изменения» (1991 р.) називає головною функцією «скромної» держави прагнення передусім допомогти всім соціальним системам, які складають суспільство, знайти найкращі шляхи регулювання, при цьому головним ресурсом у реформуванні держави є людський ресурс – саме розвиток людини, прагнення держави до формування правової ментальності окремого громадянина дозволяє реформувати державу [23, с. 705-710].

Функції держави з класових позицій (як тривалий час зазначалось у соціалістичній юридичній літературі) реалізуються в охороні інтересів пануючого класу в економіці, в охороні пануючої форми власності, у боротьбі з класовими супротивниками тощо; якщо підходити до розгляду держави з позицій цивілізаційного підходу, то сутність держави є кардинально іншою й на державу покладається виконання більш різноманітних функцій – економічної, політичної, соціальної, ідеологічної, екологічної. Так, наприклад, у демократичному та правовому суспільстві економічна функція держави за сутністю виключає політико-адміністративні форми та методи впливу на економіку країни, на поведінку суб'єктів економічних відносин. Вони регулюються державою саме економічними методами, передусім шляхом розробки довгострокової державної програми з розвитку економіки.

У функціях безпосередньо відображається сутність держави, функціональність є найбільш суттєвою стороною будь-якої організації, в

тому числі й держави [24, с. 25]. Як зазначає В. Сердюк, перед кожним суспільством і державою стоять конкретизовані в певній формі завдання і функції, які вони змушені вирішувати і виконувати залежно від потреб, інтересів, цілей, можливостей всього суспільства, пануючого класу або всієї нації [25, с. 21]. Тому питання про функції держави дозволяє охарактеризувати державу з точки зору багатоаспектності її діяльності.

Зміст функції держави окремі вчені схильні розглядати крізь розуміння її предметно-політичної діяльності. Так, наприклад, В.С. Петров пропонує аналізувати зміст діяльності держави в певних напрямках (функціях), а Л.І. Каск вбачає у функціях держави такі сторони змісту її діяльності, які характеризують його класове та загальносоціальне призначення, при цьому підкреслюється особливий зв'язок функцій держави у забезпеченні соціального регулювання, яке все ж таки передусім спрямоване на задоволення інтересів управлінської еліти країни [9, с. 3]. На підтримку останньої тези виступає Т.Н. Радько, зазначаючи, що в сучасних державах загальносоціальні та класові задачі достатньо тісно взаємопов'язані і не завжди суперечать одна одній [26, с. 10].

Наведені думки науковців містять суперечливі погляди на характер зв'язків між функціями, сутністю та діяльністю держави. У першому випадку функція та діяльність держави визначають її сутність. У другому – функція та діяльність визначаються через сутність держави в цілому. Обидва ці підходи характеризуються односторонністю і не можуть об'єктивно характеризувати глибинні зв'язки сутності, функції та діяльності.

Саме об'єктивне встановлення даних зв'язків має сприяти формулюванню визначень функцій держави взагалі [27, с. 45]. Як стверджує Н. Черноголовкін, до визначення поняття функцій держави можна наближатися з двох боків: від сутності держави та від її діяльності, однак ні в якому разі не можна допустити одностороннього підходу [4, с. 28].

Тобто для поняття функції держави характерним має бути саме двосторонній зв'язок: з одного боку, з її сутністю, а з іншого – з її практичною діяльністю.

Необхідно підкреслити, що функції держави слід відокремлювати від функцій органів державної влади, при чому останні розглядаються лише як частини механізму держави, однак без усвідомлення необхідності реалізацій функцій держави у діяльності апарату державної влади. Функції держави реалізуються у конкретних видах діяльності держави. Так, професор Р.А. Ромашов зазначає, що функції держави реалізуються у правотворчій, виконавчо-розпорядчій та правоохоронній діяльності [16, с. 61].

Головною проблемою методології вивчення функціональної сутності держави є недостатність наукових досліджень, обґрунтованих поглядів, які визначають не стільки процес реалізації функцій держави, скільки розуміння того, навіщо взагалі держава повинна виконувати функції регулювання суспільних відносин, межі впливу державних інституцій на здійснення громадянами прав та реалізацію законних інтересів. Як зазначав Гегель, «осмислюючи ідею держави, необхідно мати на увазі не особливі держави, не особливі ідеї, а ідею для себе» [22, с. 428].

Інакше кажучи, можна не розглядати, на якому етапі трансформації індивіда в людину виявляється необхідність існування держави. Для розумного рівня розуміння важливо знати, наскільки людина усвідомлює державність як ідею держави і як вона використовує ідеальне начало держави в процесі своєї життєдіяльності.

Висновки. На сьогодні сутнісне дослідження держави, в тому числі через розуміння функціонального призначення держави (адже функції – це, так би мовити, «внутрішні вектори» діяльності державних інституцій), є достатньо актуальною проблемою. Адже щоб розкрити феномен держави, необхідно усвідомити державу не як об'єктивне явище, яке не залежить від проявів людської діяльності і людського фактору, а навпаки, усвідомити і нарешті визначитись із позицією, що держава – це щось суб'єктивне, щось таке, що неможливо матеріалізувати.

Так, звичайно, держава функціонує в оточенні об'єктивних факторів (відокремленої території, визначеного населення країни, природних ресурсів, майнових цінностей, результатів науково-технічного розвитку), однак при цьому ці об'єктивні чинники не повинні змінювати сутність держави.

Сутність держави (як її внутрішній зміст) реалізується у змісті її функцій (наприклад, у визначенні сфер діяльності органів публічної влади та адміністрації), у економічній системі (у вирішенні питання типології та форми держави через визначення економіко-правового підґрунтя, на якому базується здійснення функцій державно-публічного управління суспільством та виробництвом), у соціально-політичних взаємозв'язках між громадянами, державними органами та іноземними державами на внутрішньому та міжнародному рівні (наприклад, у вирішенні спрямованості державної політики на задоволення інтересів певних соціальних груп).

Вивчення сутності держави дозволяє встановити приналежність державної влади, її суб'єкта, відповісти на питання, хто здійснює державну владу. Сутність держави визначається рівнем розвитку суспільного та державного життя, цілями та завданнями держави. Рівень розвитку держави виявляється у її демократичному або недемократи-

чному характері, у функціях, які виробляються та виконуються державною владою для забезпечення реалізації інтересів суспільства або певних його груп.

При цьому реалізація ідеї правової та соціальної держави можлива лише за умови, що приватні інтереси окремої соціальної групи не видаються за публічні інтереси і не називаються «соціальною справедливістю». Сьогодні сутність держави й досі розуміється через її участь у суспільно-правовому регулюванні у вигляді діяльності органів публічної адміністрації, у вигляді рівноправного учасника у виробничих або майнових відносинах. І доки держава буде певною мірою ототожнюватись із іншими суб'єктами, доти збереження державного майна, державних фінансів, пільг та привілеїв посадових або службових осіб органів державної влади буде її головним завданням.

Бібліографічні посилання

1. *Тункин Г.И.* Теория международного права: Монография / Под общ. ред. Л.Н. Шестакова. – М., 2009.
2. *Марченко М.Н.* Миф о формировании мирового государства и права в условиях глобализации // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. – 2003. – № 2. – С. 3-18.
3. *Тодыка О.Ю.* Народовластие в условиях глобализации: Монография / Под ред. А.В. Петришина. – Харьков, 2005.
4. *Черноголовкин Н.В.* Теория функций социалистического государства: Монография. – М., 1970.
5. Загальна теорія держави і права: Підруч. / За ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. – Х., 2009.
6. *Байтин М.И.* Сущность и основные функции социалистического государства. – Саратов, 1979.
7. *Глебов А.П.* Понятие и структура функций социалистического государства. – Воронеж, 1974.
8. *Денисов А.И.* Советское государство: возникновение, развитие, сущность и функции. – М., 1967.
9. *Каск Л.И.* Функции и структура государства. – Л., 1969.
10. *Тененбаум В.Л.* Государство: система категорий. – Саратов, 1971.
11. Теория государства и права: Учебник для вузов / Под ред. В.М. Корельского, В.Д. Перевалова. – 2-е изд., изм. и доп. – М., 2002.
12. Общая теория права и государства: Учебник / Под ред. В.В. Лазарева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М., 2001.
13. *Скакун О. Ф.* Теория государства и права (энциклопедический курс): Учебник / Пер. с укр. – Харьков, 2007.
14. *Кудря В. С.* Функции правового государства, находящегося в становлении (на примере Российской Федерации): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2005.
15. *Раянов Ф. М.* Проблемы теории государства и права (юриспруденции): Учеб. курс / Под ред. проф. А.И. Бобылева. – М., 2003.
16. *Ромашов Р.А.* Теория государства и права. – СПб., 2008.
17. *Гоббс Томас.* Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної і цивільної. – К., 2000.
18. Сущность права (Современное нормативное правопонимание на грани двух веков). – Саратов, 2001.
19. *Цицерон М. Т.* Диалоги. О государстве. О законах. – М., 1994.
20. *Платон.* Собрание сочинений: В 4 т. – М., 1994. – Т. 3.

21. Утопический социализм: Хрестоматия / Общ. ред. А.И. Володина. – М., 1982.
22. Історія вчень про державу і право: Хрестоматія для юрид. вищ. закл. і ф-тів / Авт.-укл. Г.Г. Демиденко; За заг. ред. О.В. Петришина. – 4-те вид., доп. і змін. – Х., 2011.
23. Антология мировой политической мысли: В 5 т. – М., 1997. – Т. 2: Зарубежная политическая мысль XX в.
24. *Сетров М. И.* Основы функциональной теории организации. Философский очерк. – Л., 1972.
25. *Сердюк В.* Еволюція функцій держави в процесі розвитку суспільства // Юридична Україна. – 2006. – № 12. – С. 21-27.
26. *Радько Т. Н.* Теория государства и права в схемах и определениях. – М., 2011.
27. Актуальні проблеми теорії держави та права / С.М.Тимченко, С.К.Бостан, С.М.Легуша та ін. – 2-е вид., стереотипне. – К., 2008. – Ч. I: Актуальні проблеми теорії держави.

Надійшла до редакції 06.03.2012

С.І. Лекарь
кандидат економічних наук
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 342.51

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ ТА СУБ'ЄКТИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Статтю присвячено дослідженню економічної безпеки держави. Розглянуто наукові підходи до визначення поняття «економічна безпека держави» та його співвідношення із поняттям «національна безпека». Визначено систему суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави.

Ключові слова: економічна безпека держави, національна безпека держави, суб'єкти забезпечення економічної безпеки.

Статья посвящена исследованию экономической безопасности государства. Рассмотрены научные подходы к определению понятия «экономическая безопасность» и его соотношения с понятием «национальная безопасность». Определена система субъектов обеспечения экономической безопасности государства.

Ключевые слова: экономическая безопасность государства, национальная безопасность государства, субъекты обеспечения экономической безопасности.

The present article deals with the research of economic security of the state. The analysis of the scientific approaches concerning a concepts “economic security” and “national security” is made. The system of subjects of providing of the economic security of the state is considered.

Keywords: economic security of the state, national security of the state, subjects of providing of economic security of the state.